

Н.В. Кривень, аспірантка
*Львівського інституту банківської справи
Університету банківської справи НБУ*

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД МІКРОКРЕДИТУВАННЯ

Кредитування сфери малого бізнесу забезпечує ефективну діяльність великої кількості малих підприємств у розвинутих країнах світу і виконує щонайменше два завдання: створення і стимулювання розвитку малих підприємств. Оскільки в Україні рівень мікрокредитування має незначні масштаби, то корисним є вивчення досвіду зарубіжних країн. У статті подані матеріали дослідження закордонного досвіду кредитування малого бізнесу та адаптації його до діяльності банківських установ в Україні.

Ключові слова: малий бізнес, мікрокредит, кредитний портфель, банк, мікрокредитування.

Постановка проблеми. У нашій державі особливо актуального значення набуває проблема інвестиційного забезпечення діяльності малих підприємств, власні ресурси яких, як правило, досить обмежені. Одним із важливих джерел інвестиційних ресурсів є надання банками кредитів підприємствам малого бізнесу. Саме мікрокредитування, яке використовується як стратегія економічного розвитку, спрямоване на фінансування найдрібніших підприємств. В Україні рівень мікрокредитування недостатній, тому цікавим для нас є досвід таких країн, як США та країни Західної Європи в сфері мікрокредитування.

Аналіз останніх досліджень. Вивченням мікрокредитування займалися такі економісти, як Є.А. Бобров, І.М. Купченко, Я.В. Онищук, А.С. Філіпенко, А.С. Гальчинський, В.А. Ющенко. Проте це питання недостатньо вивчене і потребує додаткових досліджень.

Мета статті – дослідити закордонний досвід кредитування з малого бізнесу.

Виклад основного матеріалу. Малі підприємства мають ряд істотних переваг над великими. Вони без особливих труднощів успішно можуть функціонувати як у великих, так і в малих містах, навіть у селах. Малим підприємствам притаманні більш висока маневреність виробництва, здатність до швидкого перепрофілювання діяльності, зміни асортименту продукції, впровадження нової техніки та нових технологій, готовність до виправданого підприємницького ризику. Розвиток мережі малих підприємств дозволяє наблизити сферу виробництва до споживача, підвищити ефективність використання місцевих сировинних та трудових ресурсів. У малих підприємств значно нижчою є частка витрат на управління виробництвом [4, с. 51-59]. Малі підприємства забезпечують зайнятість значної кількості працівників та збільшення ВВП. Причиною особливої уваги до малих підприємств є потенційна можливість їх зростання (майже

всі середні та великі підприємства починали свою діяльність як малі підприємства).

Ефективна діяльність малого підприємництва, забезпечення стабільного зростання, підвищення рентабельності і конкурентоспроможності в умовах становлення ринкової економіки значною мірою визначаються обсягами кредитування цього сектора для підтримання та розвитку бізнесу. Кредитування сфери малого бізнесу є перевіреним ефективним методом економічного розвитку, який охоплює велику кількість малих підприємств у розвинутих країнах світу й може виконувати щонайменше два завдання: створення і стимулювання розвитку малих підприємств.

Основна тенденція останніх двох років у банківській системі України – бум на ринку мікrokредитування. Уже в 2006 році банкам, які наголошують на кредитуванні дрібних підприємців, вдалося збільшити кредитні портфелі з малого бізнесу у 1,5-3 рази. Наприклад, кредитний портфель клієнтів малого бізнесу УкрСиббанку в 2006 році зріс на 170 %, ОTR Bank – на 92 %, ПроКредит Банку – на 74 %. І це лише початок [7].

Малий бізнес є основою економіки розвинутих країн світу. У Японії, США та Німеччині найбільшу частку у створенні ВВП займає малий бізнес. Крім того, на нього працює переважна більшість працюючого населення. Маючи більше можливостей для оновлення інфраструктури та асортименту товарів, малий бізнес є головним інвестором у створенні й впровадженні інноваційних технологій. Таким чином, саме малий бізнес є рушійною силою соціально-економічного розвитку цих країн.

У США на 10 000 осіб припадає в середньому 742 малих підприємства. Якщо говорити про досвід США в галузі мікrokредитування, то він дає змогу оцінити і переглянути деякі моменти у даній сфері. Малі форми підприємництва мають можливість оперативно відгукуватися на щонайменші зміни попиту. Малий бізнес здатний повніше враховувати місцеві особливості, традиції населення певного регіону [1, с. 72-76]. Саме тому доцільно було б розробляти програми мікrokредитування окремо для кожного регіону України, враховуючи його специфіку і умови розвитку. Немалу роль відіграє і підготовка потенційних позичальників до процесу отримання кредитів шляхом роз'яснення деяких моментів та моральної підготовки, підвищення довіри вигідними умовами кредитування.

У Німеччині застосовується система пільгового кредитування при освоєнні високотехнологічних виробництв, створенні малих приватних підприємств. Пільгові умови – плата за користування кредитними ресурсами, як правило, не перевищує 6 % річних, а термін надання позики – 10-15 років. Заслуговує на увагу програма, спрямована на фінансову підтримку малого бізнесу на початковому етапі його діяльності. Строк кредиту не може перевищувати 10 років, причому впродовж перших двох років позичальник звільняється від погашення основної суми кредиту. Процентна ставка визначається під час підписання кредитної угоди і є фіксованою впродовж усього терміну позики. Одна з основних переваг для позичальників –

можливість одержати кредит при недостатньому розмірі його забезпечення. Що ж до банків, то для них передбачено обов'язкове “звільнення від відповідальності в розмірі 80 %” [3, с. 54].

В Італії практикують надання пільгових довгострокових позик, наприклад, під 3-5 % річних за ринкової процентної ставки близько 15 %. Підприємства можуть отримати додаткову пільгу в 20-30 % компенсації вартості позики при довгостроковому поверненні кредиту.

Малий і середній бізнес в Чехії стають найпривабливішим ринком для постачальників фінансових послуг. Цей сектор використовує 60 % робочої сили країни і забезпечує більше 50 % загального приросту в економіці. Найбільший інтерес до ринку кредитування малого і середнього бізнесу проявляють такі банки, як Ceska sporitelna, Komerčni banka, CSOB і чеський філіал Citibank.

В одному з найбільших банків країни Ceska sporitelna відкрилися спеціальні комерційні бізнес-центри лише з метою обслуговування цього сегмента економіки країни. Тут, окрім кредитів, клієнту пропонуються консультації в частині доступу до структурних фондів ЄС. Спеціальний відділ у банку розробляє програми кредитування дрібних компаній.

Співробітники Citibank працюють з клієнтом особисто, щоб визначити його пріоритети і запропонувати саме ті кредитні умови, які для нього будуть якнайкращими. За допомогою спеціальних систем оцінки бізнесу позичальника прораховується ризик, пов'язаний з ним, так що банк дає свою згоду або відмову протягом доби.

Банк “CSOB” (Чехія) реалізує спеціальну кредитну програму, що забезпечує представникам малого і середнього бізнесу вихід з часом на міжнародний ринок. Банк пропонує компаніям спеціальний кредит для отримання на свої продукти сертифікатів Міжнародної організації зі стандартизації (International Organization for Standardization – ISO). Кредит у сумі до 42 000 дол., покриваючий всі витрати, допоможе організаціям одержати сертифікати на відповідність систем управління якістю міжнародного стандарту ISO 9001 і екологічного менеджменту стандарту ISO 14001, без чого вихід на *міжнародний* ринок перекритий. Кредит видається частинами на підставі розрахункових рахунків ISO, що погашаються в міру їх надходження.

Банк “CSOB” співробітничав з Празькою економічною палатою (ПЕП), що розробила програму надання допомоги невеликим компаніям з штатом менше 39 співробітників для їх доступу до сертифікатів ISO. Співробітники ПЕП добилися того, що дрібні фірми можуть одержувати сертифікати ISO 9001 і ISO 14001 всього за 8,6 тис. дол. (приблизно п'ята частина середньої ринкової ціни). Єдина умова для участі компаній у програмі – це надання ПЕП необхідної інформації про бізнес для оцінки платоспроможності компанії [7].

Зростаючий інтерес банків до сектора малого і середнього бізнесу, а також поступове накопичення компаніями кредитних історій відкривають

прекрасні перспективи для розвитку експрес-кредитування в Чехії, яке принесе банкам високі доходи.

Зарубіжний досвід розвитку малого підприємництва свідчить, що ринкова економіка починається там, де кількість підприємницьких структур досягає приблизно одного діючого підприємства малого бізнесу на 30-50 жителів даної території. На сьогодні на кожну тисячу населення в Україні припадають лише три діючі підприємства, в той час як у Польщі – 35 [8].

З досвіду Польщі варто використати спеціальні методи, щоб забезпечити погашення кредитів їхніми одержувачами. Кредитори використовують негативні санкції (такі як групове поручительство і натиск із боку соціальних груп) замість застави та інших традиційних засобів забезпечення кредиту, наприклад таких, як швидкий доступ до більших кредитів у майбутньому. У Польщі подібні системи – поляки називали їх “банками довіри” – працювали дуже ефективно. “Банки довіри” – це такі маленькі фінансові групки, які давали подібні мікрокредити одній общині, наприклад, у невеличкому селі, де є якісь свої господарства. Повернення їх забезпечувалося, скоріше за все, морально – просто люди знали, що вони поручилися один за одного. А якщо хтось з цієї маленької місцевої громади не поверне свій кредит, то решта будуть змушені за нього розплачуватися. Тобто, тут саме соціальне середовище гарантувало, що ніхто таким чином не вчинить [6].

Даний метод кредитування використовувався ще в 70-х роках ХХ ст. Мухамедом Юнусом – засновником банку “Грамин”. Для забезпечення повернення кредитів банком застосовувалась система кругової поруки: серед кредиторів організовувались неформальні групи, члени яких поручалися один за одного і підтримували один одного.

Відкриття можливостей започаткування підприємцем власної справи без заставного капіталу на інших прийнятних для кредитора і кредитоотримувача умовах, таких як взаємні групові гарантії та ін. Дедалі більше вітчизняних банкірів починають працювати за новими правилами, що дає можливість давати кредит на підставі серйозного фінансового аналізу замість вимог забезпечення (застави), що дотепер лишається важко здолати цю перешкоду для отримання банківського кредиту малими підприємствами.

З 1998 року в Україні діють спеціальні програми мікрокредитування по лінії ЄБРР та Німецько-українського фонду (заснованого Національним банком, Мінфіном та німецькою Кредитною установою для відбудови (KfW)). Лідерами ринку кредитування МСБ експерти називають ПриватБанк, Райффайзен Банк Аваль, УкрСиббанк, Укрсоцбанк, ОTR Банк і ПроКредит Банк. Кредитувати МСБ більшість українських банків вчилися в міжнародних фінансових організацій (рис. 1).

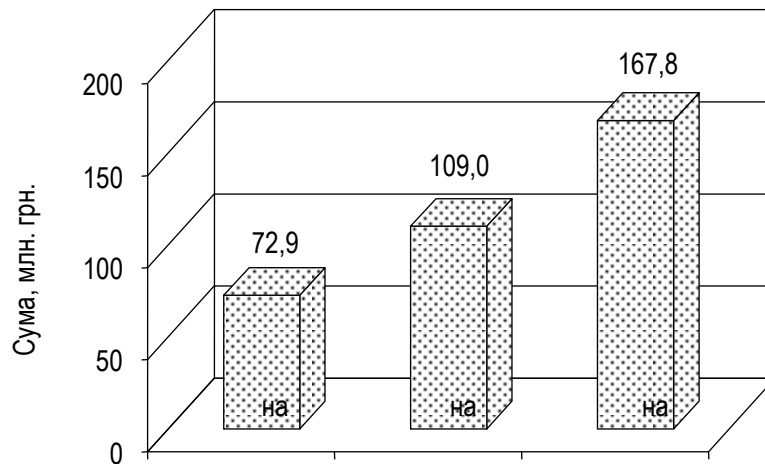

Рис. 1. Обсяг кредитів, виданих суб'єктам господарської діяльності (за даними НБУ)

Без підтримки міжнародних фінансових інституцій запровадили свої програми мікрокредитування Укрсоцбанк, УкрСиббанк, Райффайзенбанк “Україна” і Фінанси та Кредит. Згаданими фінансовими установами коло прихильників до дрібних бізнесменів-кредиторів обмежується.

На кінець березня 2007 року поточний кредитний портфель Програми мікрокредитування в Україні становив 145,800 кредитів (125,600 клієнтів) на суму 1 мільярд доларів США.

Середній розмір кредиту значно зменшився. У 2000 році середній розмір кредиту становив 12 000 доларів США, у той час як сьогодні – 6 700 доларів США. Це свідчить про поліпшення доступу до кредитування для найбільш дрібних сегментів ринку. На кінець березня 2007 року 83 % всіх поточних кредитів становили кредити на суму до 10 000 доларів США. Така ситуація свідчить про зростання зацікавленості з боку банків-партнерів до цієї цільової групи, а також зростання рівня поінформованості серед цільової групи про можливість фінансування малого бізнесу [9]. Однак мікрокредит поки що продукт немасовий.

Враховуючи досвід зарубіжних країн, один із чинників зростання масштабів мікрокредитування в Україні, на нашу думку, можливий також при підвищенні рівня пропозиції мікрокредитних послуг.

Сьогодні для вітчизняної банківської системи характерний ще надто обмежений асортимент банківських кредитних послуг. Він значно менший, ніж у розвинених ринкових країнах. Пропозиція послуг мікрокредитування може бути істотно збільшена при взаємодії банків у сфері кредитування суб'єктів малого бізнесу з небанківськими фінансовими організаціями. Привабливість такого альянсу для банку обумовлена можливостями невисоких витрат на створення спеціальної інфраструктури для фінансових операцій і невисоких ризиків для репутації банків. Слід зауважити, що при кредитуванні бізнесу банкіри не покладаються на скоринг (автоматизоване визначення

кредитоспроможності позичальника). Скорингові технології, які дозволяють приймати рішення за один день безпосередньо у відділенні, використовує лише УкрСиббанк, до того ж лише у випадку кредитування під заставу.

Крім того, світовий досвід свідчить, що банківський сектор, що складається з двох ланок – центрального банку і банків, не в змозі забезпечити середньострокового і довгострокового кредитування малих і середніх клієнтів. Для цього необхідно між цими двома рівнями побудувати певний буфер – банк другого рівня, спеціальну кредитну установу, яка за рахунок державних коштів здійснюватиме режим кредитування з метою сприяння розвитку, а не отримання комерційного прибутку. І робитиме це шляхом рефінансування комерційних банків, не створюючи їм конкуренції, а навпаки, підтримуючи їх фінансову базу.

Таким чином, будується цілий управлінський ланцюг: держава обирає пріоритетні сфери, галузі й економічні сектори для сприяння їх розвитку – спеціалізовані кредитні установи розробляють відповідні інструменти фінансово-кредитного регулювання й розподіляють бюджетні фінансові ресурси – комерційні банки, як підрядники, виконують держзамовлення і ефективно вкладають кредитні ресурси згідно зі стратегічно визначеними пріоритетами. Цей кредитний ланцюжок дає можливість ефективно здійснювати фінансово-кредитне регулювання та перерозподіляти між усіма його ланками традиційно високі ризики кредитування малого бізнесу, які не наважуються брати на себе комерційні банки, природно намагаючись мінімізувати ризики. У Західній Європі трирівнева структура фінансового сектора вже набула інтернаціональних масштабів. У 1999 році європейські спеціалізовані банки зі сприяння розвитку навіть об'єдналися в асоціацію NEFI – мережу європейських фінансових установ з підтримки малих та середніх підприємств. Учасники NEFI виконують свої завдання у тісній взаємодії з національними банківськими системами європейських держав у формах рефінансування, розподілу ризиків, надання консультаційної допомоги учасникам відносин “банк-клієнт”.

Національним банком України запропоновано створити за участю Кабінету Міністрів України та Національного банку України (із внесками по 150 млн. грн., перерахування яких передбачено протягом 3-х років), а також українських, іноземних та міжнародних фінансових установ “банку другого ярусу” з рефінансування банків для здійснення ними на комерційних засадах кредитування малого та середнього підприємництва, інших державних цільових програм. Відповідний проект Закону України “Про Український банк сприяння розвитку” у даний час опрацьовується міністерствами, відомствами.

Висновки. Інноваційний соціально-економічний розвиток України неможливий без динамічного розвитку малого бізнесу. Саме він може зменшити кількість безробітних, підвищити рівень реальної зарплати, бути головним інвестором національної економіки, стати найбільшим відновником економічної інфраструктури країни. Така соціальна група, як малий бізнес, як свідчать міжнародний і український досвіди реформ, є важливою рушійною

силою соціально-економічної трансформації суспільства. Вітчизняний малий бізнес потребує фінансових ресурсів для розвитку. На фінансово-кредитну підтримку держави підприємці не дуже сподіваються, тому доводиться шукати необхідні фінансові ресурси на банківському ринку запозичень. На сьогодні банківські кредити дають змогу фінансувати витрати, пов'язані з придбанням основних і поточних активів, покриттям таких потреб підприємства, як тимчасове збільшення виробничих запасів, виникнення (збільшення) дебіторської заборгованості, іншими зобов'язаннями. Сьогодні кожен банк намагається створити відділ кредитування малого бізнесу і запропонувати для підприємців цікаві ексклюзивні продукти. Та, незважаючи на це, ринок мікрокредитування в Україні ще не є достатньо розвинутим.

Розвиток мікрокредитування дозволить банкам зменшити кредитний ризик портфеля, підвищуючи рівень його диверсифікації. Робота за програмами мікрокредитування є хорошою PR-кампанією, здатною принести популярність банку серед широкого загалу потенційних клієнтів. Зі свого боку, невеликі організації зможуть користуватися широким спектром фінансових послуг. Саме в цьому ключ до успішного двостороннього розвитку як банків, так і сектора малого бізнесу.

Список літератури

1. Зайцев, О. Программы микрокредитования в США [Текст] / О. Зайцев // Банковская практика за рубежом. – 2003. – № 2(50). – С. 72–75.
2. Кудінов, А. С. Стан та перспективи розвитку мікрокредитування в Україні [Текст] / А. С. Кудінов // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 7(37). – С. 37–41.
3. Майборода, В. Роль банківського сектора Німеччини у сприянні розвитку малих та середніх підприємств [Текст] / В. Майборода // Вісник НБУ. – 2003. – № 4. – С. 54.
4. Онищук, Я. В. Фінансове забезпечення діяльності малого та середнього бізнесу [Текст] / Я. В. Онищук // Фінанси України. – 2003. – № 7. – С. 51–59.
5. Ткачук, О. Мікрокредит як одна з перспективних форм інвестування малих підприємств в Україні [Текст] / О. Ткачук // Банківська справа. – 2001. – № 3. – С. 34–36.
6. COUNTDOWN 2005, MICROFINANCE SUMMIT CAMPAIGN, Feb. 2001 (various documents publicized in www.microfinancesummit.org).
7. www.artmedia.net.ua [Електронний ресурс].
8. www.kontrakty.com.ua [Електронний ресурс].
9. www.ukrstat.gov.ua [Електронний ресурс].

Summary

Crediting of sphere of small business provides effective activity of lots of small enterprises in the developed countries of the world and executes at least two tasks: creation and stimulation of development of small enterprises. Since the level of microcrediting has not sufficient scales in Ukraine yet, it is useful to study the experience of foreign countries. In the articles there are given materials of research of oversea experience of crediting of small business and it's adaption to activity of bank institutions in Ukraine.

Отримано 12.12.2008

Кривень Н.В. Зарубіжний досвід мікрокредитування / Н.В. Кривень // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць. - Суми: УАБС НБУ, 2009. - Т. 24. - С. 189–197.